

CYMBALUM MUNDI

avagy a NAGY CSINNADRATTA

THOMAS DE CLEVIER
barátjának
PIERRE TRYOCAN
úrnak üdvözlettel!

Majdnem nyolc éve már, hogy megígértem neked, kedves barátom, hogy francia nyelvre fordítom ezt a négy költői párbeszédből álló kis munkát, amelyet egy kolostor vén könyvtárában találtam Dabas³ városának közelében és a *Cymbalum Mundi*² címet viseli; sok sok nap munkája árán igyekeztem a lehető legkevésbé rosszul teljesíteni ígéretemet. Hogyha nem szó szerint adtam vissza a latin szöveget, az cseppet sem a véletlen műve, mert én a mi beszélt francia nyelvünk kifejezési módját akartam követni a lehető legszorosabban. E törekvésre könnyedén rá fogsz ismerni a káromkodási formák kapcsán, amikor a *Me Hercule*, *Per Jovem*, *Dispeream*, *Aedopol*, *Per Styga*, *Prob Jupiter*⁴ és hasonló helyett olyan kifejezéseket választottam, amelyeket a mi alvilági legényeink használnak, mint *Morbieu*, *Sambieu*, *Je puisse mourir*⁵; nem a szereplő személyek szavait, hanem érzelmeit kívántam ily módon visszaadni. Hasoló elv szerint tettem a szövegbe beaulnei bort Palermoi helyett,

-
1. Mindkét név valószínűleg hamis.
 2. *Cymbalum mundi*. Birtokos összetétel: *cymbalum* = cimbalom a középkori és cintányér a klasszikus latinban; *mundus* = világ.
 3. *Dabas városa*: Bonaventure Des Périers: *Contes ou Nouvelles récréations et joyeux devis, suivis du Cymbalum mundi*, Paris, Garnier, 1872. gondozója: P.L.Jacob szerint főnevesített kifejezés az alapja: *d'O bas* = Lyon
 4. *Me Hercule*, *Per Jovem*, *Dispeream*, *Aedopol*, *Per Styga*, *Prob Jupiter* = ne hezen meghatározható latin káromkodások, indulatot kifejező fordulatok.
 5. *Morbieu*, *Sambieu*, *je puisse mourir*: esküdözések, káromkodások, amelyek a későbbiek során átalakultak, majd jelentésüket tekintve kiürültek. Ugyan ez érvényes a többi káromkodási formákra is (*Corbieu*, *Vertubieu*, *Tubieu*, etc.)

hogy érthetőbb és bensőségesebb legyen a szöveg. Ezért kapcsoltam össze Gonin mestert⁶ és Proteust⁷, hisz az előbbi érthetővé teszi az utóbbi jelentését. Ami pedig a Cupido által énekelt dalokat illeti, volt a szövegben néhány szerelmes lírai vers, amelyeket korunk dalaival helyettesítettem, azt gondolván, hogy ezek betölthetik ugyanazt a szerepet a szövegemben, mint az említett lírai versek, amelyek (megítélésem szerint) lefordítva sohasem lehettek volna ilyen kecsesek. Elküldöm hát neked ebben az állapotában, de feltétlenül őrizkedned kell attól, hogy másolatot kiadj a kezedből nyomtatás céljából. Ez a művészet sok könnyebbséget hozott a múltban az irodalomnak, de ma már közönségessé lett, és ez azt jelenti, hogy ami nyomtatva van, szükségképpen kevésbé kellemes, és nem is értékeli annyira, mint ami kéziratban marad; természetesen, csak ha a nyomtatás nem szép és nem is eléggé szakszerű. Ha nem találd ez írást rossznak, küldök majd újabb jó dolgokat. Most pedig, kedves barátom, Isten kegyelmébe ajánlak, és kérem őt, adjon meg mindent neked, amit a szíved kíván.

I. PÁRBESZÉD

Szereplő személyek: MERCURIUS, BYRPHANES,
CURTALIUS, KOCSMÁROSNÉ.

MERCURIUS⁸. A parancsot kiadta, hogy köttessem újra ezt a könyvet, de azt elfelejtette megmondani: fatáblás vagy karton kötést kíván-e inkább. Arról sincs fogalmam, hogy szeretné-e bearanyoztatni a borítást, vagy hogy ki akarja-e cseréltetni a vasalást és a szegcselést a legújabb módi szerint. Így azután szorulhatok, ha nem lesz kedvére való. 'S különben is, annyira hajszol, olyan sok megbízatást ad egyszerre, hogy mindig elfelejtem valamelyiket. Ráadásul Venus⁹ is megkért, hogy adjak át valami üzenetet a ciprusi fruskáknak szép bőrszínükkal kapcsolatban. Júnó¹⁰ meg arra kért, hozzak

6. Gonin mester a francia néphit különböző varázslatokra és átalakulásokra képes figurája.

7. Próteusz, Poseidon metamorfózisra képes fia.

8. Mercurius/Hermész az istenek küldönce, egyben a tolvajok istene; Byrphanes és Curtalius minden valószínűség szerint átvitt jelentésű mesterséges nevek: az első a görög „up=tűz az Inkvizícióra utalhat gyújtogató jelentéssel; a második esetleg a curtis (a korabeli franciában court) a Curia Parlamenti-re, a Párizsi Parlament hírhedt elnökére Pierre Lizetre utalhat, arra a személyre, aki később a Cymbalum Mundit is máglyára ítéli. A Cymbalum 1873-as kiadójának, Franknak a magyarázatát V.L. Saulnier (Le Sens du Cymbalum Mundi, HR, 1951, pp.43-69 et pp.137-171.) görögből magyarázta: xÉ. = púp...púpos; ez esetben Béda, a Sorbonne rettegett professzora lenne a megnevezett.

9. Venus: a szerelem és a szépség istennője.

10. Juno/Iuno Jupiter/Iupiter felesége.

neki valami aranydísz, divatos nyakláncot, vagy övet, ha ugyan kapható idelent. Pallas¹¹ meg arról faggat majd hazatértemkor, hogy költői fabrikáltak-e valami újdonságot. és mindemellett még le kell szállítanom Charonnak¹² XXVII nyomorult lelkét, akik végelgyengülésben patkoltak el az utcakövön, meg tizenhárom gazfickóét, akik kocsmában koncolták fel egymást; és tizennyolc másik úriemberét, akik a kuplerájban szenvedtek ki, ezen felül még nyolc kisgyerekét, akikbe a Vesta-szüzek¹³ fojtották bele a sírást, meg még öt druidáét¹⁴, akik a transzba és a veszett dührohamokba haltak bele. Hogy mikor jutok én a végére mindennek? De egyáltalán, hol végeznek itt jó könyvkötő munkát? Athénban? Germániában? Velencében vagy Rómában talán? Leginkább még Athénban. Legokosabb, ha itt landolunk. Végigmegyek az aranyművesek és a divatcikk-kereskedők utcáján, 's meglátom, találok-e valamit Júnó asszonyság számára; onnan átmegyek a könyvesekhez, hátha meg tudom örvendeztetni Pallas szívét. A legfontosabb, hogy megőrizzem inkognitómat, ne-hogy rájöjjenek, miféle házból jövök, mert ezek a híres athéniak kétszeres árat vasalnak be az idegeneken, tőlem meg egyenesen a négyszeresét kérnék a duplája helyett.

BYRPHANES. Mit nézel olyan erősen kenyeres pajtás?

CURTALIUS. Hogy mit nézek? Valami olyasfélét látok, amiről már rengeteget olvastam, de nem hittem, hogy létezik.

BYRPHANES. Mi az ördög az?

CURTALIUS. Az istenek hírnökét, Mercuriust láttam leszállni az égből a földre.

BYRPHANES. Álmodsz pajtás! Képzelődsz csupán, ébren is álmokképeket látsz. Gyere, igyunk egy kupával inkább, és ne gondolj hiábavaló látomásokra!

CURTALIUS. Istenemre mondom, nincs ennél valószínűsőbb valóság; cseppet sincs kedvem viccelni: itt ért földet, 's rögvest erre jön újra. Várjunk egy kicsit! Nézd, már itt is van!

BYRPHANES. Hinni is alig merem, amit mondasz, pedig a saját szememmel látom. Istenemre! Ezt az embert pont olyannak agyusztálták, ahogy a költők Mercuriust szokták ábrázolni! Ez bizony ő, tagadhatatlan.

CURTALIUS. Fogd be...! Nézzünk egy kicsit utána, mit csinál. Éppen felénk jön.

11. Pallasz Athéné, Athén városának védőistennője.

12. Charon (Kharón) a görög mitológia alakja, ő szállítja a lelkeket csónakján az alvilágba.

13. Vesta-szüzek: a tűz és a családi tűzhely istennőjének (Vesta) papnői a rómaiaknál.

14. Druidák: a francia-kelta mitológia költő-papjai.

MERCURIUS. Adjon isten cimborák! Iható bort mérnek-e itt? Az ég szerelmére, kutyamód szomjas vagyok!

CURTALIUS. Jó uram, egész Athénben sem árulnak jobbat! Mi új hírt hozott, jó uram?

MERCURIUS. Lelkemre, semmit. Éppen hírt hallani jöttem. Kocsmárosné, bort ide, az angyalát!

CURTALIUS. Ide a bökőt, ha nem Mercurius ez a fickó, megismerem én a tartásáról. Figyelj csak, van itt valami, amit az égből hozott. Ha érünk egy fabatkát, megtudjuk mi ez, és meg-csapjuk, hitemre mondom.

BYRPHANES. Az lenne csak az igazi: meglopni a tolvajok tolvaját, minden tolvajlás szülőatyját!

CURTALIUS. Bizonyosan itt fogja hagyni a csomagját az ágyon, hogy körülszimatoljon, hátha talál valami meglovasítani valót. Ezalatt mi szépen megnézzük mit is cipel.

BYRPHANES. Okosabban nem is szólhattál volna.

MERCURIUS. Hozták már a bort? Gyertek cimborák, menjünk a másik szobába megkóstolni a nedűt.

CURTALIUS. Mi épp most hagynánk abba az ivást, de azért örülünk, hogy az úrral tarthartunk, és koccinthatunk Méltóságoddal.

MERCURIUS. Nos, uraim, amíg megjön a bor, elmegyek egy kicsit szórakozni. Mosassátok ki a poharakat, és hozassátok valami harapnivalót.

CURTALIUS. Gáláns az úr, mi? Kiismertem már szokásait. Akasszanak fel, ha visszajön, mielőtt be nem szimatol minden sarokba, és nem ragad a kezéhez minden mozdítható. Biztosítalak, nem tér vissza egyhamar. Éppen ezért nézzük meg jól mi ez itt, és tüntessük el, amilyen gyorsan csak lehet.

CURTALIUS. Egy könyv.

BYRPHANES. Miféle könyv?

CURTALIUS. Quae in hoc libro continentur:

Chronica rerum memorabilium quas Jupiter gessit antequam esset ipse.

Fatorum praescriptum: sive, eorum quae futura sunt, certae dispositiones.

Catalogus Herorum immortalum, qui cum Jove vitam victuri sunt sempiternam.¹⁵

15. "Miféle dolgokat tartalmaz ez a könyv:

Azon emlékezetes dolgok krónikáját, amelyeket

Jupiter elkövetett, mielőtt ő maga létezett volna.

A végzet parancsait: avagy a jövőben bekövetkező

történések pontos egymásutánját.

A halhatatlan hősök jegyzékét, aki Jupiterrel együtt

legyőzni készülnek az örök életet."

A teremtésit! Ez aztán szép könyv, haver! Ilyent se árulnak Athénban! Tudod mit csinálunk vele? Van egy hasonló nagyságú könyvem; menj, hozd elő, azt tesszük a táskájába e helyett, aztán visszazárjuk úgy, ahogy volt. Még csak gyanakodni sem fog.

BYRPHANES. Az áldóját, gazdagok vagyunk! Lesz olyan könyvkereskedő, aki tízezer tallért is megad ezért a könyvért. Ez bizony Jupiter könyve. Azért hozta le Mercurius az égből, hogy beköttesse (gondolom én), mert darabokra esik szét az öregségtől. Nézd, itt a cserekönyv, nem sokban különböznek, külszínre hajszálynit is alig.

CURTALIUS. Nagyon jó, remek! A csomag most pontosan olyan, amilyen volt: senki sem jönne rá a különbségre.

MERCURIUS. Lássunk hozzá cimborák, igyunk! Körbejártam a házat, hogy kedvemre való szobát találjak.

BYRPHANES. Ugy bizony, uram: attól szép a szoba, amit az ember benne talál.

MERCURIUS. Mondjátok már, mi újság?

CURTALIUS. Tudni fogjuk, ha az úr hajlandó lesz az orrunkra kötni.

MERCURIUS. Jól van no; az egészségetekre iszom urak!

BYRPHANES. Legyen üdvözölve nálunk, uram. Az egészségére!

MERCURIUS. Milyen bor ez?

CURTALIUS. Beaulnei bor.

MERCURIUS. Beaulnei? Istenemre, finomabb nektárt még Jupiter sem ízlelt.

BYRPHANES. A bor az tényleg jó, de azért mégsem lehet az e világi nektárt Jupiteréhez hasonlítani.

MERCURIUS. Istenuccse, tartom a szavam. Különb nektár Jupiter asztalán sem fordulhat elő.

CURTALIUS. Vigyázzon a szavaira uram, mert istent káromol durván; és szerintem nem lehet rendes ember az, aki istennel esküszik ilyesmire!

MERCURIUS. Ne gorombulj be ennyire barátom! én kipróbáltam mindkettőt, és állítom, hogy ez a különb.

CURTALIUS. Eszemben sincs bedühödni. Én nem ittam abból a nektárból, amiről az úr beszél, de mi abban hiszünk, amit arról írni és beszélni szoktak. Nem szabadna összehasonlítani az e világon termelt közönséges bort azzal, amit Jupiter emel ajkaihoz; nincs, aki az úr véleményén lehetne.

MERCURIUS. Azt hisztek, amit akartok, de állítom, hogy az az igaz, amit én mondok.

CURTALIUS. Bocsásson meg uram, de haljak meg gonosz halállal, ha nem juttatom olyan helyre (amenyiben véleménye mellett kitart), ahol saját lábát sem látja legalább három hónapon

át, és nem csupán ezért, de olyasmiért is, amiben úgy látszik, nem hisz az úr. – (Figyelj cimborá, ez meglovasított valamit az emeleti szobából! Biz'isten, ez a tiszta valóság.) – Én nem tudom, hogy az úr kicsoda, de nem helyes, ha ilyen véleményt hangoztat: drágán fizethet érte, meg más dolgokért is, amiket mostanság elkövetett; és hordja el magát sietve, mert istenemre mondom, nagyon ráfizet, ha én hagyom el előbb ezt a helyet. Olyan embereket hozok a nyakára, hogy szívesebben küzdene meg a pokolbéli ördögökkel, mint a legszélfebbel is ezek közül.

BYRPHANES. Uram, a cimborá igazat szól: nem szabadna ilyen szentségtörő módon nyilatkoznia. És vigyázzon vele, csak a legnagyobb körültekintés óvhatja meg a meglepetéstől. Megteszi, amivel fenyeget, ha felpaprikázza.

MERCURIUS. Keserves egy ügy az emberekkel kapcsolatba kerülni! A fő ördögnek is része volt abban, hogy Jupiter atyám tisztül adta nekem, hogy az emberekkel barátkozzak, és velük üzleteljek! Kocsmárosné, fogja a pénzt, és vegye el, amennyivel tartozom. Nos, rendben?

KOCSMÁROSNÉ. Igen uram.

MERCURIUS. Asszonyom, hadd súgjak egy szót a fülébe. Meg tudná mondani hogy hívják a két cimborát, akik velem ittak?

KOCSMÁROSNÉ. Az egyiket Byrphanesnak hívják, a másikat Curtaliusnak.

MERCURIUS. Ennyi elég is. Isten áldja asszonyom; de mert örömet okozott a jó bor felszolgálásával, és mert megmondta a két csibész nevét, megigérem magának, 's garanciát is adok rá, hogy ötven évvel meghosszabbítom az életét jó egészségben és örömteli szabadságban, az acsarkodó párkáktól nem fenyegetve.

KOCSMÁROSNÉ. Csodákat ígér uram. Egy semmiségért; de nem hihetem, mert jól tudom, hogy lehetetlen. Köszönöm uram, hogy őszintén jót kíván nekem, és tetszene is az ön által ígért módon hosszú ideig boldogan élni. De ilyen a világon sincs.

MERCURIUS. Mit mond? Csak nevet és komolytalannak néz! -Nem! azért sem fog annyi ideig élni, és szolgasorsa lesz egész életében, még vére is beteg lesz minden holdfordulóban. Itt az asszonyok még a férfiaknál is rosszabbak. Minthogy nem akart hinni, nem lesz része örömben. Soha többé nem lesz olyan vendége (bármilyen gyönyörben is részesíti), aki ilyen gazdag ígérettel jutalmazná. – A veszedelmes semmirekellők! A teremtésit! Soha még nem ijedtem meg ennyire; valószínűleg észrevették, hogy elcsentem az emeleti bárszékereyből ezt a kis ezüstsobrocskát ajándékkul Ganymedes¹⁶ barátomnak, aki mindig nekem adja az italt, ami Jupiter kupájában marad. Ha elkapnak, gyalázat

ért volna engem és egész menyei családfámat. Csak kerüljenek a kezembe egyszer! Megkérem Charont, hogy várakoztassa őket egy kicsit a folyón, beleteljen legalább háromezer év, amíg a tulsó partra érnek. Kiszúrok én még veletek Byrphanes és Curtalius urak, mert mielőtt visszaadnám atyámnak a halhatatlanság könyvét, amit újra kell köttetni, kitörlöm belőle becses neveteket, ha egyáltalán benne szerepel, a szép kocsmárosnéjével együtt, aki annyira gőgös, hogy még akkor is elutasít, ha jót akarnak vele tenni.

CURTALIUS. Lelkemre mondom, jól kidurantottunk vele. Ezt kellett tennünk Byrphanes cimbora, másképp nem tudtunk volna lelécelni. Kizárt a tévedés, ez bizony Mercurius maga.

BYRPHANES. Egészen biztos, hogy ő az. Soha ilyen szerencsés fogást! Megloptuk a tolvajok hercegét és nagy patrónusát. Halahatatlan emlékü tett ez barátom; és meg-szereztük a könyvet, amelynek nincs párja a világon.

CURTALIUS. A helyettesítés remekül sikerült, olyan könyvet tettünk a helyébe, amely egészen másról beszél, mint az eredeti. Egy valamitől azért félek: ha Jupiter meglátja, 's rájön, hogy lába kelt könyvének, villámaival elpusztítja e lenti ártatlan világot a mi disznóságunk miatt. Nem sokat lehetne tenni, mert eléggé haragvó természetű, ha egyszer begerjed. Megmondom, mit tegyünk. Úgy gondolom, hogy mivel minden, ami történik, meg van írva a könyvben, semmi sem eshet meg, ami itt nem szerepel. Megnézzük, meg van-e írva, hogy el fogjuk lopni a könyvet, és benne van-e az is, hogy egyszer netalán visszajuttatjuk: így biztosak lehetünk a dolgunkban.

BYRPHANES. Ha benne van, akkor annak itt kell lennie; nézzük a címet: *Fata et eventus anni*.¹⁷

CURTALIUS. Csitt, csitt, dugd el gyorsan! Hallom Ardeliót közeledni, és bele akarna nézni ő is. Máskor majd kedvünkre böngésszük.

16. Ganümedész (a szövegben latinus helyesírással: Ganymedes) szép trójai királyfi, Zeusz/Jupiter fiú-szeretője.

17 "Az ... évek eseményei és végzetszerű történései"

II. PÁRBESZÉD.

Szereplő személyek: TRIGABUS, MERCURIUS,
RHETULUS, CUBERCUS, DRARIG¹⁸

TRIGABUS. Ide figyelj, Mercurius, gebedjek meg, ha nem vagy huncut csaló, és ezt akkor is a szemedbe mondom, ha százszor is Jupiter fia vagy. Talán még emlékszel az általad elkövetett galádságra. Csak te lehettél, másnak eszébe nem jutna ilyesmi. Meg kell mondani, jól megadtad a mi révült filozófusainknak.

MERCURIUS. Mire gondolsz?

TRIGABUS. Még hogy mire! Arra, hogy azt mondtad, kezeden van a bölcsesség köve, 's fel is mutattad nekik; azóta is török magukat érte. Annyira zaklattak könyörgéseikkel, hogy nem tudtad eldönteni, melyiknek juttasd végleg, így hát összetörted, majd porrá zúzva szétszórtad annak az amfiteátrumnak az arénájában¹⁹, ahol rendszeresen vitára jönnek össze, és arra biztattad őket, hogy keressék csak szorgalmasan, mert akik egyszer birtokába jutnak a bölcsesség köve bármely kis darabkájának, csodákat fognak művelni segítségével: átalakíthatják a fémeket, felnyitják a nyitott kapuk reteszeit, az egészségeseket meggyógyítják, könnyedén megfejtik a madarak nyelvét, nehézség nélkül elérik azt, amiért az istenekhez imádkoznak (legalább is azon dolgokat, amelyek egyébként is rendben bekövetkeznének): szép időt eső után, virágnitító langyos meleget tavasszal, port és meleget nyáron, ősszel gyümölcsöt, sarat és hideget télen; röviden mindent és még annál is többet el tudnának érni a segítségével. 'S valóban, azóta is túrják az aréna homokját, remélve, hogy ráakadnak egy-egy morzsácskára. Igazi mulatság nézni őket, amint tépik egymást. Porban játszadozó gyerekeknek gondolnád őket egészen addig, míg gyilkolni nem kezdik egymást.

MERCURIUS. És egy sem talált még egyetlen darabkát sem?

TRIGABUS. Nem bizony, az ördögbe is! De bőven vannak olyanok, akik azzal dicsekednek, hogy ők már rengeteget találtak,

18. Trigabus: triple gabeur = háromszoros tréfacsináló, dramaturgiai funkciója van: Mercuriust összehozandó a többi szereplővel. Lukianosznál Ménippé tölti be ugyanezt a szerepet. Rhetulus és Cubercus vonatkozásában konszenzus van a szakemberek között: Rhetulus Luther Márton, Cubercus pedig Buccerus anagrammja. Vita van Drarig kapcsán. Már a XVIII. században felismerték, hogy Drarig Girard anagrammja, és Erazmusra gondoltak, hisz ez a családneve. Legújabbán (M. A. Screech az általam használt kiadás előszavában 1983) Girard Rousselt, Oleron érsekét látják az anagramm mögött. A Sorbonne veszedelmes lutheránusnak tartja, ám nagyhatalmú, s az udvar által védett egyházi emberről van szó.

19. Amphiteátrum arénája: gladiátorjátékok céljára épített kör vagy ellipszis alakú építményekre és azok közepén elhelyezett játéktérre kell gondolni.

tízszer annyit legalább, mint amennyit kitett a széztúzott kődarab.

MERCURIUS. Hát bizony meglehet, hogy a bölcsesség kövének morzsái helyett homokot találnak a homokban, és ez rendjén is van, hiszen oly nehéz megkülönböztetni tőle, annyira kicsi a különbség.

TRIGABUS. Nem is tudom mit gondoljak, de többek állították már, hogy igazit találtak, majd nem sokkal később kételkedni kezdtek, elhajították az egészet, hogy újra nekikezdenek a kutatásnak. 'S miután újra összeszedtek egy rakásra valót, megpróbálták megbizonyosodni arról, hogy mit is tartanak a kezükben; senki nem látott még ennél kacagatóbb komédiát, és még kevésbé volt szerencséje bárkinek is színre vinni ilyen kiváló történetet. Istenemre mondom, jól megdolgoztatod ezeket az ökor filozófusokat!

MERKURIUS. Ne mondd!

TRIGABUS. Az isten szerelmére! Látnod kellett volna, hogy verekednek a homokban, hogyan tépik ki egymás kezéből az aréna földjének darabkáit, és hogy vicсорognak egymásra, amikor összehasonlítják, amit találtak. Míg az egyik azzal dicsekszik, hogy többet talált mint a társa, a másik szitkozódva tiltakozik. Egyesek heves meggyőződéssel magyarázzák a többieknek, hogyan lehet megtalálni azt, amit maguk hiába keresnek. Mások visítanak, hogy ők jobban értenek hozzá. Van aki úgy tartja, vörösbe és zöldbe kell öltözni ahhoz, hogy rátaláljon a bölcsék kövére; mások a sárgára és a kékre esküsznek. Az egyik szerint hatszor kell enni naponta, betartva bizonyos diétát. A másik úgy gondolja, nem tesz jót asszonyal feküdni. Van akinek gyertyára van szüksége fényes nappal is a keresgéléshez, mások hevesen tiltakoznak ez ellen. Üvöltöznek, pocskondiázzák egymást, átkozódnak, és csak a jó isten tudja, hány és hány ragyogó per született ebből, hisz nincs utca, udvar, templom, kút, kemence vagy malom, tér vagy kocsmá, de még egy árva bordélyház sem, amely ne az ő locsogásukkal, hangoskodásukkal, disputáikkal, irigykedésükkel, klikkezésükkel lenne tele. És vannak közöttük olyan gátlástalan fafejűek is, akik annyira meg vannak győződve arról, hogy az aréna általuk felszedett darabkája az igazi bölcsék köve, hogy készek mindenkit kioktatni, meg ítéletet mondani mindenről: az égről, az elíziumi mezőkről, a börtönről, az erényről, életről és halálról, békéről és háborúról, a múlttól és jövőről; semmi sem kerülheti el, hogy eszme-futtatásaiknak tárgya legyen: még unokáik játékbabái vagy a druidák ágyasainak pincsierei sem. Igaz viszont, hogy beszélnek egyesekről: valódi darabkát találtak; ezek azonban más erénnyel vagy tulajdonsággal nem rendelkeznek, mint hogy az embereket énekes kabócává változtassák, akik halálukig csak ciripelnek, vagy szitkozódó papagájokká, akik maguk sem értik,

mit fecsegnek, esetleg olyan makacs szamarakká, hogy szét lehet verni hátukon a botot. Röviden, nincs szórakoztatóbb időtöltés, semmin sem lehet jobbat nevetni, mint ha figyelemmel követjük viselkedésüket: sem látni, sem hallani nem lehet különbet.

MERCURIUS. Na ne mondd! Valóban?

TRIGABUS. Isten bizony! És ha nem akarsz hinni nekem, elviszlek az amfiteátrumba, ahol ettől a misztériumtól halálra röhögheted magad.

MERCURIUS. Jól szóltál. Menjünk! Csak attól tartok, hogy felismernek.

TRIGABUS. Tüntesd el a pálcádat, meg a sarkaidon lévő szárnyacskákat meg a kalapod is; nélkülük soha nem ismernek rád.

MERCURIUS. Nem, nem; én jobbat tudok ennél: megváltoztatom az arcom. Nézz meg jól! Nos, ki vagyok?

TRIGABUS. Hú a teremtésit! Hát ez meg mi? Próteus vagy te? Netalán Gonin mester? Hogy tudtál ilyen gyorsan arcot változtatni? Az előbb még szép fiatal fiú voltál, most meg aszott öreg ember. ...Kezdem érteni, hogyan csinálsz: a szavak mágiájához értesz; láttam, amint varázsszavakat mormogtak ajkaid. Az isten fáját, meg kell, hogy taníts erre a tudományra, különben nem vagy a barátom; annyit kérhetsz érte, amennyit nem restelsz. Nem hagyok békét neked, amíg ki nem tanítasz. Könnyörgök Mercurius, édes jó cimborám, tanítsd meg a mondókát, légy a tanítóm!

MERCURIUS. Jól van, jól van már. Megtanítom neked, mivel jó cimborá vagy. Megtanítom, mielőtt elszakadnék tőled. Menjünk előbb az amfiteátrumba, utána majd megtanítalak a bűvös szavakra.

TRIGABUS. Jól van, hiszek neked, szavadat adtad. Látod ott azt az embert, aki olyan idegesen sétál? Szeretném, ha hallanád érvelni egy kicsit: életedben nem láttál még ilyen jópofa filozófust. A világon sincs ennél szórakoztatóbb fecsegő. Felmutatja az aréna egy kicsike morzsáját és az üdvére esküdözik, hogy az a bölcsök köve, sőt a lelke minden bölcsök kövének. Nézd csak, hogy forog a szeme a koponyájában! Igencsak elégedett önmagával. Látod, számára önnön értékéhez képest porszemet sem ér a világ.

MERCURIUS. Amott van egy másik, az sem kevésbé viszataszító; menjünk közelebb, és nézzük meg mit művelnek egymás között, mi mindent vagdosnak egymás fejéhez?

TRIGABUS. Helyesen szóltál.

RHETULUS. Hiába keresgélnek uraim, én már megtaláltam a piros csövű kukoricát.

CUBERCUS. Ne dicskedjék annyira barátom! A bölcsesség köve elveszíti minden erényét, ha az ember túl sokat tart magáról,

mert egyszer megtalálta darabkát. Elhiszem, hogy önnek már volt szerencséje találni néhány darabkát, de viselje el, hogy mások is kereshessenek és találhassanak. Mercurius, amikor ránk hagyta a kő darabkát, nem azért tette, hogy vizályt szítson közöttünk, azt akarja, hogy szeressük egymást, mintha testvérek lennénk. Nem azért készítetett minket ily nemes és isteni tárgy felkutatására, hogy marakodjunk, hanem hogy szeretetet tanuljunk. Mi pedig (legalábbis szerintem) pontosan az ellenkezőjét tesszük.

RHETULUS. Mondhat, amit akar, mert amit maguk mindannyian itt összekapartak, értéktelen homok csupán.

DRARIG. Csak úgy dől a szájából a hazugság! Nézzék, itt van egy gyönyörű darab, sokkal különb az övénél, ez valóban része a bölcsesség kövének.

RHETULUS. Nem szégyenled magad erről állítani, hogy a bölcsesség kövének darabja? A vak is láthatja, hogy egyszerű homokszem! Pfuj, pfuj, vidd odébb!

DRARIG. Miért ütötted ki a kezemből? Soha nem találom meg többé! Meg tudnék halni a méregtől! Ha katona lennék, vagy legalább volna egy kardom, itt helyben kiontanám a beledet. Nem, ezt már lehetetlen megtalálni. Annyit kínlódtam, mire végre kezembe került ez a darab, és emiatt az átkozott undorító gonosz féreg miatt elveszítem!

RHETULUS. Nem sokat vesztettél, ne sírátkozz már annyit!

DRARIG. Hogy hogy nem sokat vesztettem! Nincs az a kincs a világon, amiért odaadtam volna. Hogy kínozzanak halálra a leggonoszabb fúriák! Micsoda alias írigy vagy! Nem tudtál másként ártani nekem, csak úgy, hogy egy pillanat alatt tönkretetted harminc évi munkám eredményét? Ne félj, előbb-utóbb kegyetlen bosszút állok.

CUBERCUS. Van tizenöt vagy tizenhat kövecském, amelyek közül legalább négy annyira eredeti, hogy már eredetibb sem lehetne.

TRIGABUS. Mondják uraim, mit keresnek a filozófus urak nap mint nap olyan véghetetlen szorgalommal eme amfiteátrum arénájában?

CUBERCUS. Mire jó ezt kérdezni? Mi a célja vele? Hát nem tudja, hogy a bölcsesség kövének darabkát keressük, amit Mercurius összetört és szétszórt ezen a helyen?

TRIGABUS. És mit kezdenének azokkal a darabokkal?

CUBERCUS. Még hogy mit? Hát átalakítanánk a fémeket, és azt csinálnánk belőlük, amit akarunk, és mindent elérhetnénk, amit csak kérnénk az istenektől.

MERCURIUS. És ez lehetséges is?

CUBERCUS. Hogy lehetséges-e? Maga kételkedik benne?

MERCURIUS. Hát, kételkedem bizony. Mert, hisz ön maga mondta az imént, hogy legalább négy igazi kövecskéje van; igazán felhasználhatná az egyiket (ha már a többivel spórolni akar), hogy a társa könnyedén megtalálja a sajátját, amelyet egy másik társa kiütött a kezéből, 's ami miatt veszett düh rágja. És jó magam, mivel nincs ezüstöm, szívesen megkérném magát, hogy tessék nekem tallérrá változtatni azt a tizenöt fontnyi aprópénzt, amit a bugyellárisomban tartok; maga nem veszítene semmit: csak akarnia kellene, és rögtön kiderülne, hogy azok a kövecskék valóban olyan hatásosak-e, mint állítja.

CUBERCUS. Azt mondanám uram, hogy nem kell így venni a dolgot; úgy kell venni, hogy a kő nem rendelkezhet oly érényekkel, mint rendelkezett valaha, mielőtt Mercurius darabokra törte; kiszellőzött azóta, hogy szét lett szórva az arénában; és mondok még valamit: azt, hogy már nem szükséges erényeit megmutatni, anélkül is biztos, hogy megvannak a képességei. És különben is, Mercurius akkor vonja vissza, vagy kölcsönöz neki újra csodaerőt, amikor kedve tartja.

MERCURIUS. De ha már nincs szükség képességei megmutatására, akkor miért törik a fejüket, rongálják szemüket és veszélyeztetik veséjüket a makacs keresésben?

RHETULUS. Ne mondjon ilyet! Ugyanolyan ereje és erénye van a kőnek, mint amilyen azelőtt volt, még ha ki is szellőzött, mint maga mondta. Ha az a kövecske, amelyet a kezében szorongat, nem tesz tanulságot valamiféle képességről, az annak a jele, hogy fikarcnyi köze sincs az eredetihez. Ami viszont az enyémet illeti, én bizony állítom, hogy azt teszek a segítségével, amit akarok; nem csupán fémeket alakítok át, mint például aranyat ólommal, de végre tudok hajtani változtatásokat embereken is: bármely fémnél keményebb véleményüket is át tudom formálni, új életmódot tudok velük elfogadtatni: meg tudok például győzni férfiakat, akik korábban rá sem tudtak nézni a Vesta-szüzekre, hogy kiváló dolog velük hálni; de át tudom szoktatni török ruhára a cigány módra öltözködőket, vagy rá tudom venni gyaloglásra a lovagokat, meg kéregetésre az adakozókat; olyan sikereim vannak, hogy rólam beszél egész Görögország, 's rengetegen életük árán is állítanak, mindenkivel szemben, hogy az én kövem valóban igazi. Hosszasan mesélhetném még a kövecském erényeit dicsérő csodákat. Nos, hát jó ember, mit gondolsz ezek után filozófusainkról?

MERCURIUS. Azt, hogy még annál is kevésbé bölcsek, mint gondoltam, és ön sem különben.

RHETULUS. És aztán miért?

MERCURIUS. Azért küszködnek és veszekednek, hogy egy összetört kődarab morzsáit keresgéljék a homokban, vesztegetik a földön tölthető idejüket mást sem cselekedve, mint kutatva valami után, amit esetleg lehetetlen megtalálni, és ami talán még csak nem is létezik. Különben is ... nem maguk mondták, hogy Mercurius törte össze és szórta szét a kő darabjait az amfiteátrumban?

RHETULUS. Hát persze, hogy Mercurius.

MERCURIUS. Szerencsétlenek! Mercuriusban bíznak, aki köztudottan a csalás és a beugratás nagymestere. Nem tudják, hogy csak a szája nagy, és behízelgő szép szavaival elhiteti magukkal, hogy a lanterna húgyhólyag, a felhő meg közönséges pókháló? Eszükbe sem jut, hogy esetleg közönséges kődarabot tört össze vagy egy maroknyi homokot szórt szét, és arról hitette el magukkal, hogy a bölcsesség köve volt, hogy bolondot csinálva magukból jót nevehessen a küszködésükön, a dühöngéseiken és a perpatvaraikon, meg azon, hogy olyan valamit vélnek megtalálni, ami soha nem is létezett?

RHETULUS. Hogy mondhat ilyet uram? Hiszen ez kétségen kívül a bölcsesség köve volt: megtaláltuk néhány darabját, és ígéretes tapasztalataink is voltak velük.

MERCURIUS. Mondják maguk. Én viszont kételkedem, mert ha így lett volna, sokkal különb eredményeket is felmutathatnának, főként ha arra gondolunk, micsoda varázserőt tulajdonítanak neki; 's mi több, ilyen jószándékú emberek mint önök, bizonyára gazdaggá tennék a szegényeket, vagy legalábbis ellátnák őket minden szükségessel, és nem hagynák koldulni őket.

RHETULUS. Oh uram, a nélkülözők nélkül nem lehetne meg a világ, mert ha mindenki gazdag volna, nem volna kin gyakorolni a nagylelkűség erényét.

MERCURIUS. Dehát könnyen megtalálhatnák az elveszett tárgyakat, bizonyosság léphetne a kételyek helyébe, és a már megismert igazság birtokában segíteni tudnának egyességre juttatni az egymásnak feszülő emberi akaratókat, 's képesek lennének békét teremteni az emberek között.

RHETULUS. Mit szólnának ehhez a bírák, ügyvédek és vizsgálóbírók? Mihez kezdenének törvénykönyveikkel, szabályzataikkal, jegyzőkönyveikkel, – eme oly fontos és tiszteleltre méltó dolgokkal?

MERCURIUS. Ha egy beteg szorulna segítségre, olyan könnyű lenne egy kődarabkát a testére helyezve késedelem nélkül visszaadni egészségét.

RHETULUS. Mit kezdenének akkor magukkal az orvosok, és mire szolgálnának a Galenusnak, Avicennának, Hippok-

ratesnek, Enginátusnak²⁰ tulajdonított méregdrága könyvek? Különben is, akkor mindenki, mindig, mindenféle betegségből meg akarna gyógyulni és senki sem óhajtana elhalálozni, ami bizony nagyon is ésszerűtlen lenne.

TRIGABUS. Nézze csak! Valaki talált valamit! Mindenkit odahajt az írgység, és mindenki ott kezd kutatni.

RHETULUS. Nagyon helyesen teszik, mert így esetleg megtalálhatják, ami még nem találtatott meg.

MERCURIUS. Talán... De se híre, se hamva nincs annak, hogy bárki is véghezvitt volna a bölcsesség kövéhez méltó nagy dolgot, amióta keresgélnek darabkáit; és ez azt súgja nekem, hogy ama bizonyos bölcsesség kövének a darabkái nem is léteznek, vagy ha igen, nem rendelkeznek a nekik tulajdonított képességekkel, maguk találják ki e gyermekmeséket.

RHETULUS. Uram, én több olyan dolgot is említettem, amelyet a birtokomban lévő darabkákkal vittem végbe.

MERCURIUS. Ugyan! Ezekben az esetekben nem a homokszemek csodás tulajdonsága működött, hanem a maga nagy szövege, a rábeszélő képessége volt a hatékony; és ezt viszont valóban Mercuriusnak köszönheti, aki szép szavakkal fizette ki magukat elhítelve a bölcsesség kövének létezését, 's akinek nyomán most maguk a világot áztatják szép és tartalmatlan szavakkal. Úgy gondolom, ezt valóban Mercurius hagyta örökül maguknak.

TRIGABUS. Esküszöm, ha a szenátus tagja lennék, eke elé állítanám mindannyiukat: kényszermunkára vagy gályarabságra ítélném. Azt hiszik, kellemes dolog egy rakás nagyra nőtt borjút szemlélni, akik egész életüket arra szánják, hogy apró kövecskéket keresgéljenek mint a gyerekek? Érténém, ha legalább volna valami hasznuk belőle, de hitük csak vágyaikat és álmaikat táplálja. Az egek urára mondom, gyermekekbe a gyermekeknél, mert azok legalább kezdenének valamit a köveikkel, míg ezek végképp semmire sem használják. Ha a gyermekek értelmetlenül rendetlenkednek, valamiféle hasznos munkával könnyedén le lehet kötni a figyelmüket, de ezekkel a fecsegő, álmodozó filozófusokkal nincs aki képes lenne abahagyatni a szakállasok ostoba játékát, ha egyszer elkezdték keres-

20. **Galénosz:** görög orvos és kiváló anatómus (isz.131-201), Arisztotelész mellett a legnagyobb tekintély. - **Avicenna:** Iráni tudós és filozófus (980-1037), a mediterrán kultúra szintézisének megalkotója; különösen az orvostudományban elért eredményei tették híressé. **Hippokratész:** Az antikvitás legnagyobb orvosa (ie.460-377), vele kapcsolatos az orvosi eskü szövege világszerte. **Eginetus:** híres orvos a hetedik századból.

géltni az arénában a bölcsesség kövének morzsáit: örök gyermekként vénülnek 's halnak bele. Pedig hányan közülük valóságos csodákra is képesek volnának!

És ehelyett. ... Pedig milyen hasznos is lenne!

RHETULUS. Nehezebb találni kövecskéket, mint szeretnénk, meg azután Mercurius sem mindig kedvez nekünk.

MERCURIUS. Én is így gondolom.

RHETULUS. Elnézést uraim, de el kell köszönnöm öntől, Venu-
lus szenátor úr hívott meg vacsorára, és ideküldte értem szolgáját.

MERCURIUS. Akkor hát isten vele, uram.

TRIGABUS. Hát ilyenek az én embereim; az asztalfőn foglal majd helyet, a legjobb falatokat fogja kapni, nagy tisztelettel hallgatják majd, és ő lesz az est csillaga, és csak az isten tudja, milyen haszna lesz még belőle.

MERCURIUS. És mindezt én tettem lehetővé a bölcsesség kövével.

TRIGABUS. Ez bizony így van. Nélküle nem volna módjuk az ingyenes lakomákra. Neked tartoznak hálával érte.

MERCURIUS. Látod, mire jó a művészetem? De most nem kell, el kell juttatnom Jupiter atyám titkos üzenetét egy dámának, aki Apolló²¹ templomának közelében lakik; és meg szeretném látogatni kis barátnőmet is, mielőtt hazatérnék. Isten veled!

TRIGABUS. Hé, hát nem akarod betartani az ígéretedet?

MERCURIUS. Miféle ígéretemet?

TRIGABUS. Megígérted, hogy megtanítod a varázsigét, hogy meg tudjam változtatni a fizimiskámat meg az egész külsőmet kedvem szerint.

MERCURIUS. Oh, hát persze, igazad van. Figyelj, hadd súgjam a füledbe!

TRIGABUS. Nem hallak jól, nem értem, beszélj hangosabban!

MERCURIUS. Ennyi az egész. El ne feledd!

TRIGABUS. Mit is mondott? Az ördög vigye el! Semmit sem lehetett érteni, vagy talán nem is mondott semmit, mert én semmit nem hallottam. Ha megtanította volna a varázsigét, sok huncutságot elkövethetnék és soha nem kellene attól félnem, hogy egy vas nélkül maradok, mert ha pénzre lenne szükségem, felölténem valaki másnak az arcát, akinek kintlevőségei vannak, és behajtanám a nevében. És, hogy könnyebben élvezhessem a szerelem gyönyörűségét, és veszély nélkül bejuthassak a kedvesemhez,

21. Apolló/Apollón

valamelyik szomszédasszony bőrébe bújnék, hogy fel ne ismerjenek.. És még sok sok hasonló dolgot művelnék. Micsoda álarcaim lehetnének, ha tudnám a varázsszavakat, és ha nem rázott volna át! Dehát észre kell térnem végre, és tudomásul kell vennem, hogy bizony bolond az az ember, aki nem létező csodára vár, de még nálánál is bolondabb és szerencsétlenebb, aki olyat remél, ami elérhetetlen.

(Folytatjuk)

Bonaventure Des Périers

Fordította, jegyzeteket készítette: Újfalusi Németh Jenő

A fordítás a következő kiadás alapján készült:

Bonaventure Des Périers ? Cymbalum mundi, Texte établi par Peter Hampshire Nurse, préface de Michael A. Screech, Droz, Genève, 1983.